

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ КОЛЬОРОНАЗВ У ТЕКСТОТВОРЕННІ РОМАНУ Г. ТЮТЮННИКА «ВИР»

Стаття репрезентує короткий огляд поняття «текст як лінгвістичний феномен». Основна увага зосереджена на текстоорганізуючій ролі колірної гами як важливого мовно-естетичному явищі, що виступає одним із показників ідіостилю автора, а її аналіз має принципове значення для розуміння специфіки художньомовної картини світу письменника.

Ключові слова: *текст, лексико-семантичне поле кольороназв, символика кольору, текстоцентричний метод, ідіостиль письменника.*

Алексеева Н.А. Художественно-эстетическая реализация лексико-семантического поля цветоименований в текстообразовании романа Г. Тютюнника «Водоворот». *Статья презентует краткие сведения о «тексте» как лингвистическом феномене. Основное внимание сосредоточено на текстоорганизующей роли цветовой гаммы как важном языковом и эстетическом явлении, что и выступает одним из показателей индивидуального стиля автора, а ее анализ имеет принципиальное значение для понимания специфики художественноязыковой картины мира писателя.*

Ключевые слова: *текст, лексико-семантическое поле цветоименований, символика цвета, текстоцентрический метод, идиостиль писателя.*

Alekseyeva N.O. Poetic and Esthetic realization of the colour names lexico-semantic field in the process of creating the novel text «Vyr» («Whirlpool») by G.Tutunnyk. *This article presents survey about text as a linguistic phenomenon. It is paid attention to colour range as an important linguistic and esthetic fact in the text creating, that is the main feature of individual author style. And to analyse it properly means to understand writer's poetic and linguistic world picture.*

Keywords: *text, lexico-semantic field of colour names, colour symbolic meaning, individual author style.*

Створення тексту, більшого чи меншого за обсягом, – мета будь-якого мовлення, усного чи писемного. Текст як синтаксична єдність – це щось на зразок твору-мініатюри, що має свої лінгвістичні та стилістичні особливості. Як одиниця мови, текст привертає увагу багатьох мовознавців, зокрема: Д. Баранника, І. Ковалика, І. Кочан, Л. Лосевої, Л. Мацько, В. Різун, Т. Радзівської та ін., лінгвістичні словники також подають статті про ознаки тексту, як-от: (лат. Textum – зв'язок, тканина, побудова) – зв'язна мова, письмове чи усне повідомлення, що характеризується змістовою і структурною завершеністю, орієнтацією автора на певного адресата. Складниками тексту виступають речення, лексико-семантичні засоби зв'язку речень у цілісну комунікативну одиницю [2]. Інший словник подає більш повну

характеристику тексту, а саме: 1. Відтворена письмово або в друкованому вигляді авторська праця, документ, пам'ятка тощо. 2. Словесна частина альбомів, ілюстрованих видань. 3. Слова до музичного твору. 4. Основна частина друкарського набору без коментарів, виносок, приміток, малюнків і т. ін. 5. Літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо [7].

Саме художній твір – роман Г. Тютюнника «Вир» як текст привернув увагу, адже він дає багатий мовний матеріал для вивчення семантики слів у їх динаміці, дає можливість здійснити спостереження над семантикою кольоративів у художньому просторі твору. Окреме місце в такому аналізі посідає проблема вивчення змін семантичної структури одиниць лексичного складу мови як найбільш рухомої частини мовної системи. Наразі глибоко розроблена загальна теорія значення слова, його семантичні структури, розглянуті шляхи становлення семантики слова. Цим питанням присвячені праці О. Потебні, В. Виноградова, Ю. Караулова, Л. Лисиченко, Й. Стерніна та ін. Серед лінгвістичних проблем семантична завжди актуальна, тому що в мовній семантиці відображається весь пізнавальний і уявний світ людини, її зв'язки з природою, з людством, з мовою [5].

Л. Мацько висловлює думку, що «багатоманіття прийомів дослідження лексичної семантики можна звести до двох основних методологічних напрямів, вужче – методів. Перший – *лексикоцентричний (словоцентричний)*, оскільки основою такого підходу є увага до окремої лексеми як до самодостатньої одиниці. Другий – *текстоцентричний*, що став вартісним у другій половині ХХ століття. Цей підхід орієнтує на розгляд слова у мовленні, у його функціональних виявах, де семантика лексеми експлікується через реальні словосполучення, де вона зазнає змін, деформації і зміщень та збагачується новими семантичними відтінками. Тоді межі семантичного простору мовної одиниці визначаються не тільки обсягом лексичного значення виокремленого слова, а й загальною семантикою тексту, його композицією, внутрішнім контекстом. Саме цей підхід дає можливість залучити до тлумачення значення мовної одиниці текстове поле [6]. Сьогодні вимагає розглядати текст, особливо художній, через особистість реципієнта, до сприйняття чого він готовий, яких відкриттів, вражень очікує і який вплив на нього може справити текст.

Часом, постає проблема вибору текстів для лінгвістичного аналізу, амплітуда вибору розмаїта – поезія і проза, класична і сучасна. Але ж, безсумнівно, класики української літератури філігранно володіли словом і залишили спадщину, що вважається неперевершеною, тому й обрали роман «Вир» Г. Тютюнника, а конкретно лексику на позначення кольору, ужиту автором у мовному просторі твору, що має в мовленні широкі семантико-стилістичні можливості. Проблеми семантики кольоративів і їх естетичної значущості в художньому тексті постійно перебувають у полі зору науковців (І. Бабій, А. Брагіна, С. Григорук, Т. Губарева, Л. Донецьких, С. Єрмоленко, Т. Ковальова, С. Носовець, Л. Пустовіт та ін.). Колірна гама як важливе мовноестетичне явище – це один із показників індивідуального стилю автора, а її аналіз має принципове значення для розуміння специфіки художньомовної

палітри письменника. Естетичні трансформації кольороназв аналізуються із застосуванням теорії поля, що забезпечує авторові можливість змоделювати колірний простір у межах індивідуально-мовної картини художнього твору.

Актуальність окресленої проблеми полягає в необхідності характеристики колірної картини світу в мовному полотні роману як фрагменту мовної картини світу, що є ґрунтом для узагальнень про вправність Г. Тютюнника у насиченості зображуваного у творі кольоративами. Мета – виокремити і з'ясувати роль кольороназв, процеси їхніх естетичних функцій у текстотворенні роману, в увиразненні зображуваних подій, образів, описів.

Автор, безперечно, – майстер художнього слова, який створив у мовному полотні роману особливо виразний барвофон. Використаний прийом суцільного вибирання сприяв створенню лінгвістичної колекції в 1015 одиниць кольоративів. Відповідно до домінантних колірних номінацій виділили 8 мікрополів, в окремі групи об'єднали назви кольорів, створених автором. Найбільш наповнені мікрополя з ядром – *білий* (153 од.), *чорний* (266 од.), *червоний* (113 од.). Ці три ядерні зони найбільші, що й підтверджує висновки мовознавців: у кольоровій гамі мовної картини світу ці кольори найуживаніші й відіграють у художніх текстах важливу роль. Семантична насиченість і універсальність дозволяє розглядати їх як своєрідний семіотичний фермент, що, активізуючись в окремих епохах, сферах людського суспільства й етнокультурних спільнотах, стають здатними виявити специфіку часу (автор у романі зображує життя на селі в передвоєнний і під час Великої Вітчизняної війни), характеру персонажів, їхнього стану, подій. Обарвлює письменник і в інші кольори свою оповідь, а саме: *зелений* (93 од.), *синій* (*блакитний*) (178 од.), *жовтий* (46 од.), *сірий* (*сивий*) (50 од.), незначна кількість – *жовтогарячий*, *рожевий*, *фіолетовий* (*бузковий*).

Заслугують на увагу ще три окремі групи кольороназв, що сконструйовані талантом автора: I група – складні кольороназви на зразок: *біловусий* здоровань, *жовтороте* горобеня, *світло-сизий* серпанок, *смаглявощокий* Тимко; II група – майстерно вплетені кольороназви у метафоричні вирази, їх у мові роману 151 номінація: *червоне кострище заходу поступово гасло*; *брижі ходять чорно-вороні*; *сонячне світло кидало на них золоті монети*; III група – створені автором за подібністю до чогось, що сприяло письменникові у виключно точній передачі психологічного, фізичного стану персонажів, зображуваних подій, в описах природи, що завжди гармоніє у творі зі станом героїв, наприклад: *картопляного кольору* обличчя нездорове; хмара була *сливовою*; на Орисиних шоках погустішав *вишневий* розлив; в очах *волошки зацвітають*. Прикметним для кольоротворчості автора є використання барвоназв, що підкреслюють психологічний стан учасників подій, як-от: Ольга була *червона*, як калиночка; Тимко виснажений війною, у нього *жовте* обличчя; Оксен встав із-за стола, на вилицях його *коричневими* плямами грав *рум'янець*. Простежується у використанні Г. Тютюнником колірної палітри і відповідність її символічному значенню: *червоний* – кров, вогонь, пристрасть, життя, *синій* – сум, вірність, безкінечність, *зелений* – надія, мир, спокій, родючість, *жовтий* – тепло, сонце, радість. Усі вони створюють

кольорогаму роману, що засвідчує життєстверджуюче, оптимістичне бачення письменником навколишнього світу, довготривалого життя на землі.

Таким чином, барвофон мови художнього тексту роману різноколірний і виконує різновекторні функції: визначає колір предметів, у повному обсязі наявний у портретних і пейзажних описах, вияскравлює психологічний і фізичний стан персонажів. Створивши свої кольороназви, автор розширив кольоробазу мовної картини роману. Кількісне наповнення окреслених мікрополів колірних номінацій, семантична значущість і функціональна різноманітність їхніх компонентів засвідчують органічне поєднання традиційного і новаторського в естетичній трансформації кольоративів у текстотворенні Григорія Михайловича Тютюнника, що і визначає одну із рис ідіостилу письменника.

Можливе подальше дослідження проблеми кольороназв роману в площині психолінгвістики — відношення барвокористування письменника до його психологічного типу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Губарева Г.А.** Семантика і стилістичні функції кольоративів у поетичній мові Ліни Костенко : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. / Г.А. Губарева. — Харків, 2002.
2. **Єрмоленко С.Я.** Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С.Я. Єрмоленко. — К. : Либідь, 2001. — 224 с.
3. **Ісаєнко В.П.** Свята в нашому домі / В.П. Ісаєнко. — М. : Легпромобут, 1992. — С. 58.
4. **Ковальова Т.В.** Лексико-семантичні поля кольоративів в українській поезії початку ХХ ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. / Т.В. Ковальова. — Харків, 2002.
5. **Лисиченко Л.А.** Багатозначність у лексико-семантичній системі : структурний, семантичний, когнітивний аспекти. — Харків : Вид-во «Основа», 2008. — 272 с.
6. **Мацько Л.І.** Стилістика української мови: [підручник] / Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько; за ред. Л.І. Мацько. — К. : Вища школа, 2003. — 462 с.
7. **Тлумачний** словник української мови / [укл. Т.В. Ковальова, Л.П. Коврига]. — Харків : Синтекс, 2002. — 672 с.